

Szegénység az Európai Unió országában 2005-ben

Lelkes Orsolya

1. Bevezetés

Az Európai Unió (EU-25) állampolgárainak mintegy 16%-a él szegénységben, azaz ekvivalens jövedelme alacsonyabb, mint a nemzeti mediánjövedelem 60%-a. Ez mintegy 72 millió embert jelent. Az Európai Unió országában a szegénység 10% és 23% között alakul, azonban az egyes országokon belül bizonyos – olykor népes – csoportok szegénysége elérheti akár a 70%-ot is. E fejezet ezekről a különbségekről ad áttekintést.

Mivel az átlagok vagy országok közötti rangsorok fontos részleteket fedhetnek el, külön hangsúlyt fektetünk a szegénység mértékének társadalmi csoportok szerinti vizsgálatára. A szegénység országos szintje mellett bemutatjuk annak regionális, háztartástípusonkénti, munkaintenzitás szerinti bonthatását. Megvizsgáljuk a bevándorlók helyzetét is. Bemutatunk abszolút szegénységre vonatkozó számításokat is, 5 euró/nap, illetve 10 euró/napos szegénységi küszöbök használatával. A tanulmány részletes adatokkal szolgál az Európai Unió tagállamain kívül Izlandról és Norvégiáról is. A számítások alapjául az EU-SILC (*Survey on Incomes and Living Conditions*) adatfelmérés szolgál, a 2005. évre vonatkozó jövedelmi adatokkal.¹

2. Módszertan, adatbázis

A szegénységet az Európai Unió által elterjedten használt ún. laekeni mutatóknak megfelelően definiáltuk: azaz szegény az, aki olyan háztartásban él, ahol az ekvivalens háztartási jövedelem az országos ekvivalens mediánjövedelem 60%-a alatt van. E jelzőszám a nettó szabadrendelkezési jövedelmeket veszi figyelembe, ami definíció szerint tartalmazza a készpénzes segélyeket, támogatásokat és a figyelembe veszi a jövedelmet terhelő adókat. Az ekvivalens jövedelem azt jelenti, hogy a háztartási összjövedelmek a háztartásnag-

¹ Köszönettel tartozom Zólyomi Eszternek az ábrák egy részének elkészítésében nyújtott segítségéért. (Az elemzés a szerző, és nem az Eurostat álláspontját tükrözi.)

ságnak megfelelően kiigazításra kerültek (az első háztartástag súlya 1, az ezt követő 14-évnél idősebb tagok súlya egyenként 0,5, míg a gyermekeké (0–13 év) egyenként 0,3).

Mik ennek a mutatónak a definícióból adódó legfontosabb korlátai? A jövedelmi szegénység mutatója nem veszi figyelembe a nem jövedelmi jellegű tényezőket: például a szolgáltatásokhoz való hozzáférést és a szociális jogok teljesülését. „Input”-jellegű mutató, ezért csak közvetlenül utal az „output”-ra: hogy ezek a pénzübeli erőforrások milyen életminőséget, életszínvonalat biztosítanak az egyéneknek, azaz milyen a fogyasztásuk, a javakkal való ellátottságuk, és végső soron az étellel való elégedettségük (Lelkes 2003). Az európai szintű szociálpolitikában elterjedt az ún. társadalmi kirekesztés fogalmának használata (EC 2002). Ezzel is összefügg, hogy a laekeni indikátorok között dominálnak ugyan a jövedelmi jellegű mutatók, de szerepelnek emellett a foglalkoztatás, az oktatás és az egészségi állapot indikátorai is. Hasonlóképpen, az ENSZ millenniumi fejlesztési céljai között szerepel ugyan a súlyos szegénység leküzdése, de éppúgy megtalálhatók az iskolázottságra, egészségre és a fenntartható fejlődésre vonatkozó célkitűzések is (Medgyesi 2004; UNDP 2004). Az OECD – több európai kormányzathoz hasonlóan – egyre elterjedtebben használja a szubjektív jól-lét mutatóit, lásd pl. a kérdőíves felméréseken alapuló boldogság, illetve az étellel való elégedettség indikátorait (Boarini–Rohansson–D’Ercole 2006).

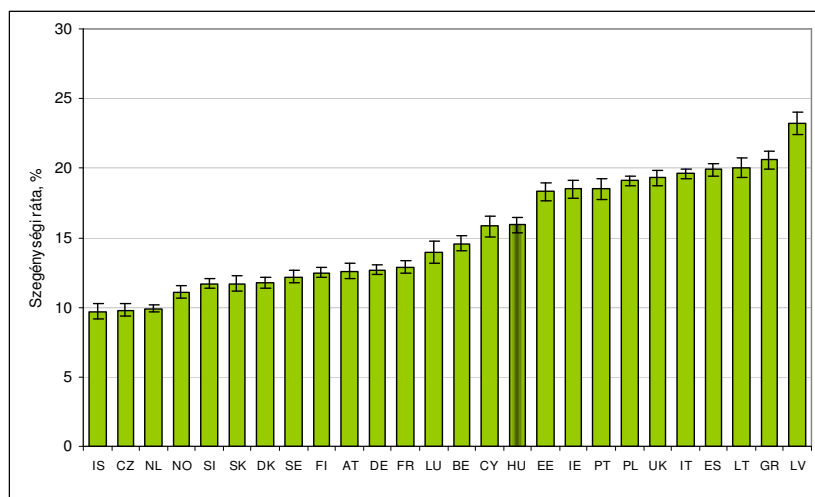
A jövedelmi szegénység elterjedtsége annak köszönhető, hogy viszonylag egyszerű mérőszáma a társadalmi igazságosságnak, és a jövedelem számos más mutatójához képest könnyen mérhető. Emellett a szegénység alkalmas az állami gazdaság- és szociálpolitika értékelésére is, hiszen az állam szerepe és a végső jövedelmek közötti kapcsolat meglehetősen szoros és mérhető (Tóth 2005; Benedek–Lelkes 2006).

A számítások alapjául az EU-SILC-felmérés szolgál, ami az EU 24 tagállama mellett tartalmazza Izlandot és Norvégiát is. Bulgária és Románia az adatfelvétel időpontjában még nem volt tagállam, Málta pedig hiányzik az adatbázisból. Az adatállomány egyéni szintű, országokénti reprezentatív mintát tartalmaz a magán háztartásokban élőkre. Az adatfelvétel éve 2006, a jövedelmi adatok pedig a 2005. évre vonatkoznak. A kiinduló minta nagysága 536 993 fő, ami a hiányzó változók miatt 533 488 főre csökkent (ennyi egyénnel áll rendelkezésre jövedelem- (ill. szegénységi) adat).

3. A szegénység mértéke európai összehasonlításban

A szegénység 10% és 23% között alakul az Európai Unióban: a legalacsonyabb értéket a Cseh Köztársaságban és Hollandiában, míg a legmagasabb értéket Lettországra éri el (ld. 1. ábra és Függelék F1. táblázat). Magyarország, 16%-os szegénységi rátával, az eloszlás közepén helyezkedik el, Ciprusal együtt. Alacsony szegénység jellemzi a skandináv országokat és az ún. konzervatív-korporatista államokat (Németország, Ausztria), és a volt szocialista országok közül Csehországot, Szlovákiát, Szlovéniát. Ezzel ellentétben magas szegénység sújtja a mediterrán és a balti államokat.

1. ábra. Szegénységi ráta 26 európai országban, 2005 (%)

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2006 alapján.

Megjegyzés: Az ábra az egyes szegénységi rátákhoz tartozó konfidencia-intervallumot is (95%-os szinten) jelzi.

Rövidítések: IS: Izland; CZ: Csehország; NL: Hollandia; NO: Norvégia; SI: Szlovénia; SK: Szlovákia; DK: Dánia; SE: Svédország; FI: Finnország; AT: Ausztria; DE: Németország; FR: Franciaország; LU: Luxemburg; BE: Belgium; CY: Ciprus; HU: Magyarország; EE: Észtország; IE: Írország; PT: Portugália; PL: Lengyelország; UK: Egyesült Királyság; IT: Olaszország; ES: Spanyolország; LT: Litvánia; GR: Görögország; LV: Lettország.

A szegénység országos átlaga azonban elfed fontos, országon belüli társadalmi különbségeket, például az életszínvonal területi eltéréseit. Meglehet, hogy az átlag éppenséggel egyik régió valós helyzetét sem tükrözi, hanem

két, meglehetősen eltérő helyzetű népességcsoport középértéke csupán. Ezért vizsgálódásunkat a társadalmi csoportok közötti összehasonlítással folytatjuk.

3.1. Regionális különbségek

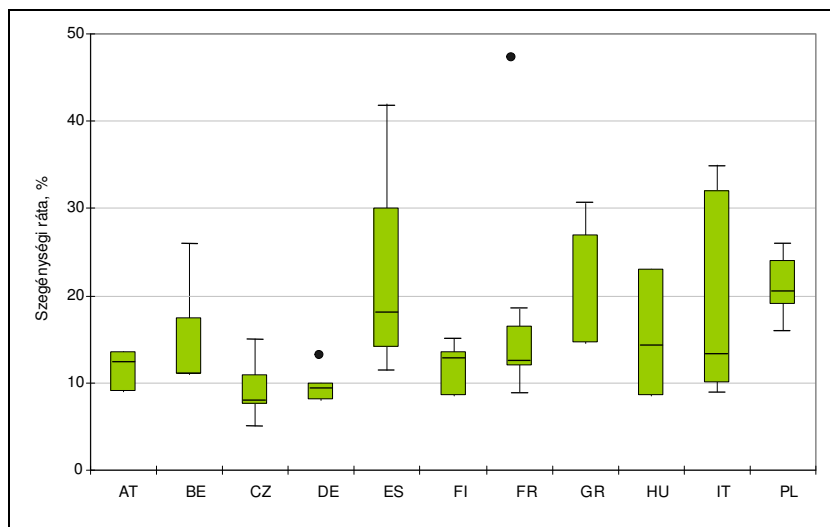
A regionális különbségek mértéke igencsak különböző abban a 11 országban, amelyre ilyen típusú adat hozzáférhető. Mivel az egyes országokban meglehetősen különböző számú régió van – számuk 3 és 22 között szóródik –, így meglehet, hogy egy olyan ország területi különbségeit hasonlítjuk össze, melyben három régiót tudunk azonosítani egy olyan országgal, amiben 22-t. Ez előbbi esetben a regionális szegénység szórása kisebb lesz attól, mintha ott is 22 régiót vizsgálnánk. Ezért ezek az eredmények inkább indikatív jellegűek.

Spanyolországban, Görögországban és Olaszországban az országon belüli szegénységi kockázat területi különbsége 3,5-4-szeres (2. ábra). Ezek az országok egyben azok is, ahol a szegénységi ráta országos szinten is magas európai összehasonlításban. Ezek a mediterrán államok korlátozottan nyújtanak ún. univerzális készpénzes ellátásokat, ami kiegyenlíthetné a piaci jövedelmek különbségeit, és szociális minimumjövédelmet biztosíthatna. Ezt jól tükrözi a „vesztes” régiókban a szegények magas száma.

A másik országcsoportban, Ausztriában, Németországban, Finnországban és Franciaországban relatíve alacsony a szegénységi ráták közötti regionális különbség. Ezek az országok azok, ahol a szegénység országos mértéke alacsonyabb vagy közepes nagyságú az európai átlaghoz képest. Ez azt is jelzi, hogy a piaci jövedelmek közötti területi különbséget a szociális ellátások korrigálják. Érdekes kérdés azonban, hogy vajon az ellátórendszer éppily hatékonyan segíti-e a különböző társadalmi csoportok (pl. munkanélküliek, sokgyermekesek) szegénységből való felemelkedését. Magyarország² esetében a keleti országrészben háromszor annyi a szegények száma, mint a Budapestet is magában foglaló Közép-Magyarországon. Több régiót vizsgálva, vagy esetleg megyei szintű adatokon még ennél is nagyobb területi különbségekre derülhetne fény.

² A vizsgált régiók: (1) Közép-Magyarország, (2) Közép-, Nyugat-, illetve Dél-Dunántúl, (3) Észak-Magyarország, Észak- és Dél-Alföld.

2. ábra. A szegénység mértéke régióként néhány európai országban (%)

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2006 alapján.

Megjegyzések: NUTS1 vagy NUTS2 szintű régiók.³ Magyarország: NUTS1. Régiók száma országonként: 3 (pl. Ausztria, Magyarország) és 22 (Franciaország) között. Szélsőérték: FR Corse (csak 48 megfigyelésen alapuló részátlag). A dobozdiagramban a doboz alsó határoló vonala az alsó kvartilis érték, felső vonala a felső kvartilis érték, a dobozon belülré eső vonal pedig a medián. A doboz „bajuszai” a legalacsonyabb, illetve legmagasabb eloszlási értékeket jelölik, míg a pont az egyetlen megfigyelésen alapuló szélsőértéket jelöli. Országnevek rövidítései: ld. 1. ábra.

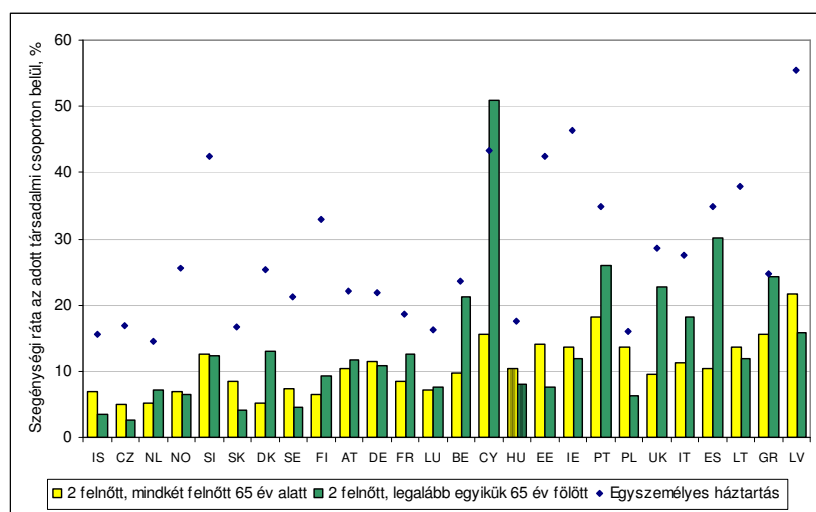
3.2. Az egyedülállók és a sokgyermekesek között magas szegénység

A háztartási típusok szerinti szegénységi kockázatok összehasonlításának egyik tanulsága, hogy „nem jó az embernek egyedül”, hiszen az egyszülős háztartásokat, akár van gyerek, akár nincs, magas szegénységi kockázat sújtja az országok túlnyomó többségében. Az ilyen, egyetlen felnőttből álló háztartások körében a szegénységi ráta gyakran a többszöröse a két felnőttből álló háztartásokénak. Ennek oka részben prózai: az olyan háztartásokban, ahol legalább két felnőtt él együtt, a megosztott jövedelem miatt csökken az időle-

³ NUTS: The Nomenclature of Territorial Units for Statistics, azaz a Területi Egységes Statisztikai Nomenklatúrája. A régiók részletes ismertetését ld.: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/home_regions_en.html

ges jövedelmi sokkok (pl. munkanélküliség, betegség) miatti szegénységi kockázat, hiszen ezek az események többnyire csak az egyik tagot érik. Emellett az egyszemélyes háztartások körében sok a fiatal munkanélküli vagy az idős nyugdíjas (többnyire nő). Az egyedülálló szülők pedig a gyermeknevelés feladatai miatt a legtöbb országban alacsonyabb munkaerő-piaci aktivitást fejtenek ki, ezért keresetük kevesebb.

3. ábra. Szegénység háztartástípusonként – gyermek nélküli háztartások (ország-rangsor: a teljes népesség szegénységi rátája szerint, %)

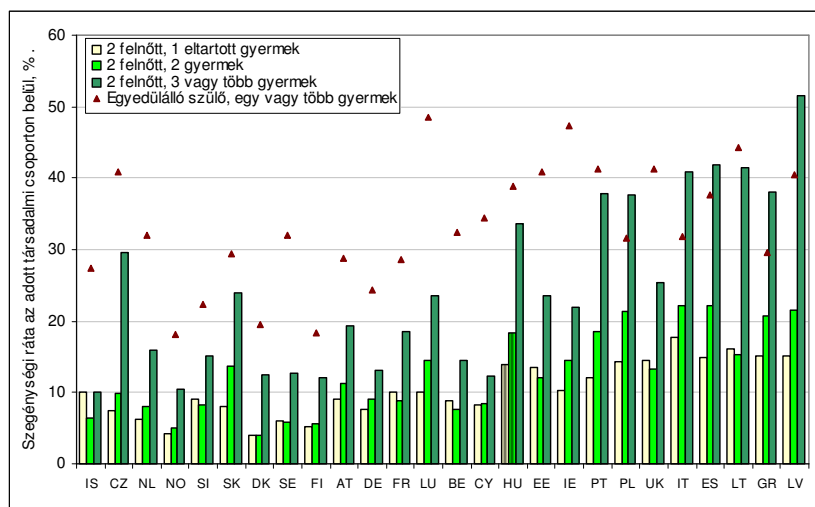
Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2006 alapján.

Megjegyzés: Az országnevek rövidítéseit ld. 1. ábra.

Az egyszemélyes háztartások körében a szegénység meghaladja a 40%-ot Szlovéniában, Cipruson, Észtországban, Írországon, és Lettországon (3. ábra). Ezekben az országokban – Ciprus kivételével – ez a háztartástípus többször akkora szegénységi kockázatnak van kitéve, mint más gyermektelen háztartások, legyenek akár aktív, akár nyugdíjas korúak. A ciprusi helyzet sajátossága a magas időskori szegénység: minden második olyan pár, ahol legalább egyikük 65 év fölötti szegénységben él. Ez nem újdonsült jelenség és nem is

tulajdonítható adatminőségi problémának.⁴ Magyarországon az egyszemélyes háztartások szegénységi kockázata 18%, ami európai összehasonlításban alacsonynak tekinthető, de még így is jóval meghaladja a két felnőttből álló háztartások szegénységi rátáját.

4. ábra. Szegénység háztartástípusonként – gyermekes háztartások (ország-rangsor: a teljes népesség szegénységi rátája szerint, %)

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2006 alapján.

Megjegyzés: Az ábrában a „gyermek” kifejezés minden esetben „eltartott gyermek”-re utal. Az országnevek rövidítéseit ld. 1. ábra.

Az egyedülálló szülők szegénységi rátája az itt vizsgált 26 európai állam többségében eléri, vagy meghaladja a 30%-ot. A gyermeküket egyedül nevelők több mint 40%-át szegénynek tekinthetjük az itt használt definíció szerint, így Csehországban, Luxemburgban, Írországban, Portugáliában, az Egyesült Királyságban, Litvániában és Lettországban. Magyarországon az egyedülálló szülők 39%-a él szegénységben. Ezzel ellentétben, relatíve kedvező helyzetben vannak az egyedülálló szülők Norvégiában, Dániában és

⁴ Pashardes, az 1996–97. évi *Family Expenditure Survey*-t felhasználva arra jutott, hogy a 65 év fölöttiek 58%-kal nagyobb valószínűséggel lesznek szegények, mint a nem-idősek, más tényezők változatlanságát feltételezve (Pashardes 2003).

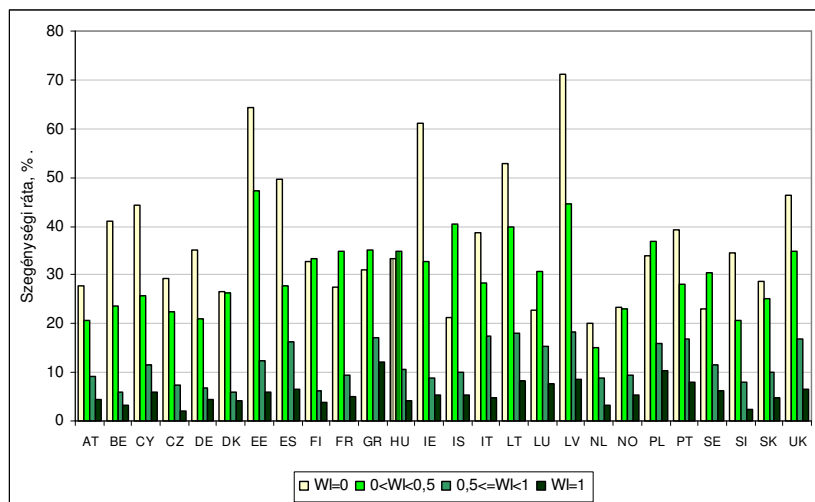
Finnországban, ahol az ezen a csoporton belüli szegénység mértéke nem haladja meg a 20%-ot.

A szegénység kockázata nő a háztartásban eltartott gyermekek számának emelkedésével. Az országok közel felében a kétgyermekesek között több a szegény, mint az egygyermekesek körében (4. ábra). Ez a helyzet jellemző a mediterrán államokra és a volt szocialista országok többségére, köztük Magyarországra is. A szegénységi kockázat azonban lényegesen a három- vagy többgyermekesek körében ugrik meg. Magyarországon, csakúgy mint Olaszországban, Portugáliában, Spanyolországban, Görögországban, valamint Lengyelországban, Lettországon és Litvániában legalább minden harmadik három- vagy többgyermekes háztartásban élő ember szegénynek tekinthető.

3.2. Szegénység és munkaerő-piaci részvétel

A munkanélküliség azokban az országokban jelenti a legmagasabb szegénységi kockázatot, ahol a piaci alapú ideológia szerepe fontos, azaz a liberális jóléti rezsimbe tartozó Egyesült Királyság (46%) és Írország (61%) esetén, valamint a balti államokban (52–71%) (lásd 5. ábra). Magas továbbá a munka nélkül maradt háztartások szegénységi rátája a mediterrán államokban is, ahol a munkanélküli segélyek és más juttatások alacsony szintűek: Cipruson, Spanyolországban, Olaszországban és Portugáliában (39–50%). A legtöbb államban a szegénységi kockázat lényegesen csökken a munkába állással, még akkor is, ha annak mértéke igen alacsony. Magyarország kivétel ez alól, hasonlóan például Franciaországhoz és Svédországhoz, ahol a szegénységi kockázat lényegesen csökkentéséhez legalább az egyik háztartástag főállású munkába állása szükséges (pontosabban: a háztartástagok felének teljes foglalkoztatottsága az év során, ami összeadódhat akár különböző egyének munkavállalásából is).

5. ábra. Szegénységi ráta a háztartások munkaintenzitása szerint, 2005 (%)

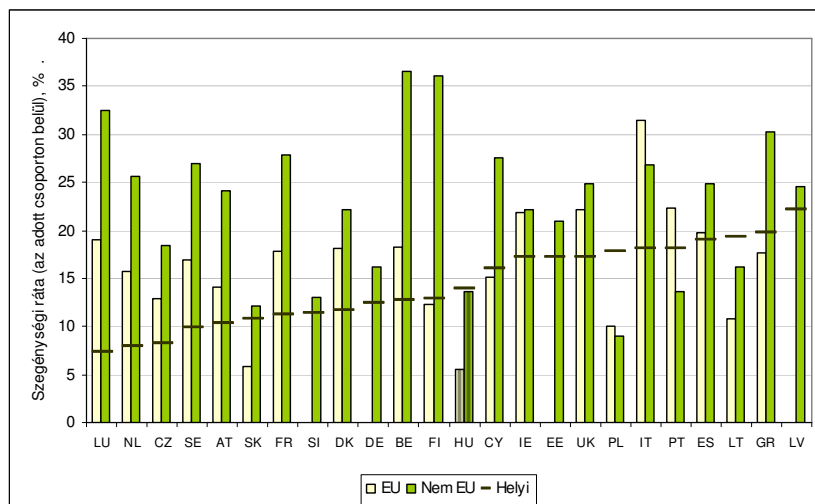
Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2006 alapján

Megjegyzések: Egyéni szintű adatokkal számított szegénységi ráták. A munkaintenzitás mutatója háztartási szintű, azaz minden háztartástag azonos értéket kap. A háztartás munkaintenzitása a háztartás összes munkaképes tagja által a jövedelem-referenciaévben ledolgozott hónapok száma a háztartás tagjai által elvileg maximálisan ledolgozható hónapok arányában. Az egyének besorolása folytonos skálán, 0 és 1 között történik, ahol WI = 0 munkanélküli háztartásban élő egyén, WI = 1 maximális munkaintenzitású háztartásban élő egyén. Az országnevek rövidítéseit ld. 1. ábra.

3.4. A bevándorlók helyzete

A bevándorlók (azok, akik jelenlegi lakóhelyükhöz képest más országban születtek) esetében általában magasabb a szegénység, mint a hazai lakosság körében. Ezen belül pedig a legtöbb országban lényegesen kedvezőbb helyzetben vannak azok, akik az Európai Unió más országából érkeztek, mint azok, akik az EU-n kívülről. Minden harmadik EU-n kívül született bevándorló szegénynek tekinthető Luxemburgban, Belgiumban és Finnországban (6. ábra). Magyarországon a bevándorlók között átlagosan nem magasabb a szegénység, mint az általános népesség körében, sőt, az EU-országokból érkezők körében lényegesen alacsonyabb, csupán mintegy 5%.

6. ábra. Szegénységi ráta születési ország szerint (%)

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2006 alapján.

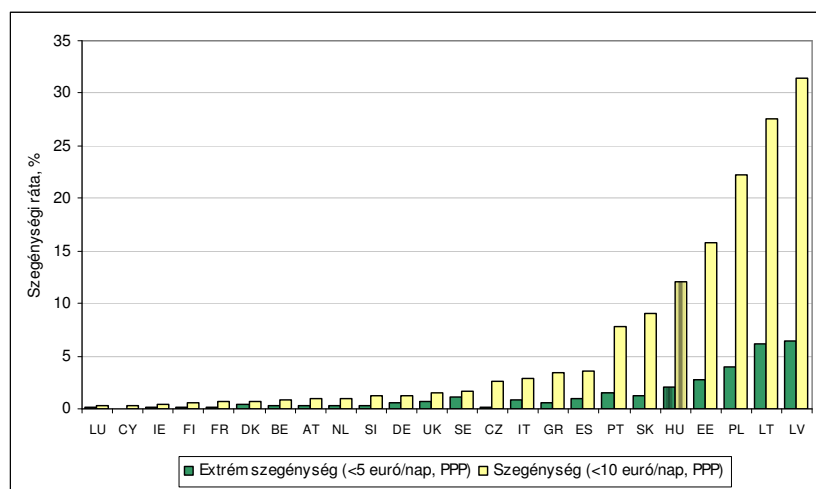
Megjegyzés: Helyiek azok, akik abban az országban élnek, ahol születtek. Országnevek rövidítései: ld. 1. ábra.

3.5. Országok közötti összehasonlítás: abszolút szegénységi ráta

A szegénység eddig használt mutatója – mely a nemzeti médianjövedelem 60%-át használja szegénységi küszöbnek – relatív, azaz az adott ország átlagos jövedelmétől függ. Kiinduló feltevése szerint szegény az, aki nem tud a társadalom szokásos tevékenységeiben részt venni, és ez a részvétel a gazdagabb országokban több erőforrást igényel. Ez a definíció szorosan összefügg azzal is, hogy az emberek életminőségüket, életmódjukat másokhoz viszonyítva értékelik. Egy egyén öt év alatt megduplázódó reáljövedelmének subjektív értékelése várhatóan kedvezőtlen lesz abban az esetben, ha ezzel párhuzamosan a többiek jövedelme háromszorosára nőtt, még akkor is, ha a kétszeres jövedelemből magasabb szintű fogyasztás finanszírozható. A relatív szegénységi mutatók használata igen elterjedt Európában és az Európai Unió szintjén. A szegénység mértékének globális összehasonlítására azonban leginkább az abszolút vagy extrém szegénység mutatóit használják. Néhány éve a fejlesztési intézmények között konszenzus született a vásárlóerő-paritáson számított 1 dollár/nap szegénységi küszöb alkalmazásáról. Ez szerepel az

ENSZ millenniumi fejlesztési céljai között: a napi egy dollár alatt élő népesség felére csökkentése 1990 és 2015 között (UNDP 2004). Bár ismételt bírálat éri ezt a mutatót azért, mert nem feltétlenül összehasonlítható és nem minden országban elegendő egy megfelelő minimális kalóriaszükséglet biztosítására, ez a mutató mégis alkalmas lehet arra, hogy a globális fejlesztési erőforrásokat a leginkább nélkülözőkre fordítsa (Ravallion 2008).

7. ábra. Abszolút szegénységi ráta. A vásárló-erőparitással korrigált 5 euró/nap vagy 10 euró/nap ekvivalens jövedelem alatt élő népesség aránya (%)

Forrás: Saját számítások az EU-SILC 2006 és a NewCronos adatbázis (2005) alapján.

Megjegyzés: A becslés során kizártuk a mintából mindazokat, akiknek negatív vagy nulla vállalkozási jövedelmük volt (összesen 1356 egyén). A szegénységi küszöbértékeket korrigáltuk a vásárlóerő-paritással (Eurostat, NewCronos adatbázis 2005).

Országokénti extrém szegénységi küszöbértékek euróban (5 EUR/nap, korrigálva az árszínvonal-különbséggel): AT: 5,2; BE: 5,4; CY: 4,5; CZ: 2,7; DE: 5,3; DK: 7,1; EE: 2,8; ES: 4,5; FI: 6,1; FR: 5,4; GR: 4,2; HU: 2,9; IE: 6,3; IT: 5,3; LT: 2,4; LU: 5,6; LV: 2,5; NL: 5,2; PL: 2,8; PT: 4,3; SE: 6,0; SI: 3,7; SK: 2,5; UK: 5,6. Országnevek rövidítései: ld. 1. ábra.

Az abszolút szegénység európai összehasonlítására mi két különböző szegénységi küszöböt vettünk figyelembe: napi 5 eurós, illetve a napi 10 eurós értékkel. Mivel ezek az összegek meglehetősen különböző javak, fogyasztói kosarak elérésére alkalmasak az egyes országokban, azok árszínvonalától függően, ezért a vásárlóerő-paritásnak megfelelően korrigáltuk az országokénti szegénységi küszöbértékeket. E korrekció nagyságrendje jelentős: a

magyar árszínvonal ugyanis csak mintegy 58%-a az EU-27 átlagnak, mely némileg meghaladja a cseh és szlovák értékeket (54% és 50%), de lényegesen alatta marad a német vagy francia, vagy svéd fogyasztói árszínvonalnak (106%, 107%, 119%). Ezért az összehasonlítható magyar szegénységi küszöb 2,9 euró, illetve 5,8 euró.

Az abszolút szegénység európai mutatója lényegesen nagyobb szórást mutat, mint az általánosan használt laekeni relatív szegénységi mutató (7. ábra). Míg az utóbbi esetén a legalacsonyabb és a legmagasabb szegénységi ráta közötti arány 2,3-szoros, addig az abszolút szegénység esetén ez az arány nem is igazán értelmezhető (Lettországból 125-ször annyian szegények, mint Luxemburgban). Ennek oka, hogy az országok mintegy harmadában a szegények száma e mutató szerint jelentéktelen, 1% alatt marad. Az Európai Unió államai között a balti államokban a legmagasabb a szegénység. A szórás itt azonban meglehetősen nagy: míg Lettországból minden harmadik ember szegény e mutató szerint, addig Észtországban „csupán” mintegy 15%. Magyarországon a népesség 12%-a él 5,8 euró napi (illetve kb. 43 500 Ft havi) jövedelemszint alatt, ami kevesebb, mint Lengyelországban, de több mint az országok túlnyomó többségében. Ezt az összehasonlítható abszolút szegénységi küszöböt használva a szegénységi ráta még viszonylag magas Szlovákiában (9%) is. Az Európai Unió régi tagállamai közül Portugáliában a legmagasabb a szegények aránya. Ezt követi Görögország, Olaszország és Spanyolország is, arra utalva, hogy ezekben az országokban nem csupán a relatív szegénység magas (ld. 1. ábra), hanem a szegénység mélysége is jelentős, azaz a szegények jövedelme jelentősen alatta marad az általánosan használt 60%-os szegénységi küszöbértéknek.

Az extrém szegénység mutatója indikatív jellegű, hiszen éppen a legalacsonyabb jövedelműek azok, akik az ilyen típusú jövedelem-felmérésekben alulreprezentáltak (választagadás, vagy a mintából való kimaradás folytán). Az EU-SILC adatai szerint az EU államaiban a lakosságnak többnyire kevesebb mint 2%-a él extrém szegénységben, azaz összehasonlítva áron számított 5 euró/nap jövedelem alatt. Magas szegénységi értékeket – hasonlóan a magasabb szegénységi küszöb esetén megfigyeltekkel – a balti államokban és Lengyelországban mértek. Magyarországon az extrém szegények aránya 2% (kb. 21 750 Ft alatti havi jövedelemmel).

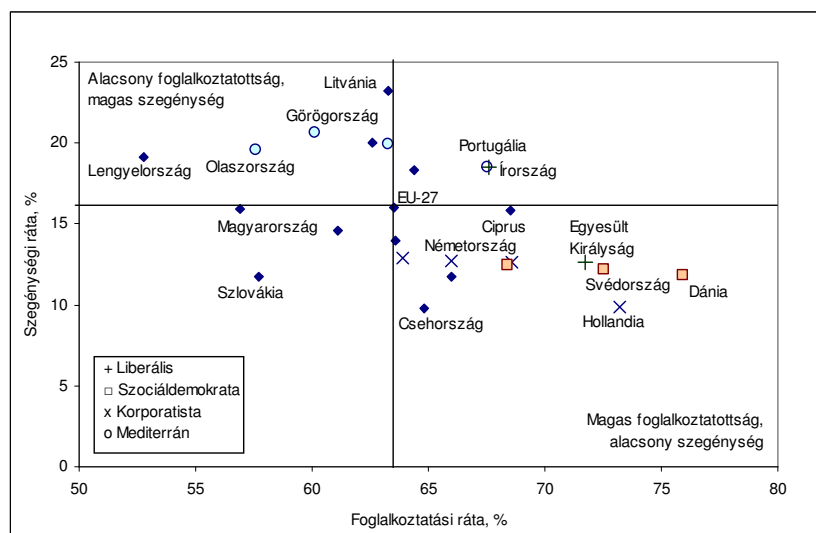
4. A különbségek egyik fő oka: az államok intézményes berendezkedése

A jóléti rezsimek négy fő csoportját különbözteti meg a szakirodalom az egyes államok intézményes és ideológiai berendezkedése alapján (Esping-Andersen 1990; Goodin *et al.* 1999). A szociáldemokrata rezsim a skandináv jóléti államokban jellemző. Ezek az országok a társadalmi szolidaritás alapelve alapján jelentős jövedelem-újraelosztással olyan alapjövedelmet törek-szenek biztosítani polgáraiknak, mely független a piactól és családon belüli kapcsolataiktól. Jellemző itt az univerzális juttatások elsődleges szerepe: „mindenki részesedik, mindenki eltartott, és feltehetően mindenki kötelezőnek érzi, hogy fizessen” (Esping-Andersen 1990:28). Az Egyesült Királyság és Írország a „liberális” jóléti rezsimhez sorolható, mely döntőrészt a piac szerepét hangsúlyozza, a jóléti juttatások marginális szerepet játszanak, és jórészt azoknak jutnak, akik a piacon kudarcot vallanak, ezért a jövedelemvizsgálathoz kötött segélyezés és szerény társadalombiztosítás jellemzi. Ausztria, Belgium, Franciaország, Hollandia, Németország tartozik az ún. korporatista rezsimhez, ahol a juttatások előfeltétele többnyire a munkaerőpiaci részvétel. A mediterrán rezsim – Görögország, Olaszország, Portugália és Spanyolország –, sajátossága, hogy bár a családtámogatások szerepe kiemelkedő, az állami juttatások általánosságban alacsonyak (Ferrera 1996). Összességében megállapítható tehát, hogy a jóléti elosztás szintje és szerkezete egyértelműen befolyásolja az egyenlőtlenség és szegénység szintjét is. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy sok más tényező is befolyásolja a szegénység alakulását, így például a munkapiac, a háztartásszerkezet, a gazdasági fejlődés sajátosságai és a kulturális tényezők. Ezért a jóléti rezsim típusa és a szegénység alakulása között nem egyszerű ok-okozati kapcsolat van.

A volt szocialista országok besorolása nem egyértelmű, hiszen bár egyértelműen csökkent az állam gondoskodó és újraelosztó szerepe, gyakorta nem kristályosodtak ki egyértelmű társadalom- és intézményszervező alapelvek. Esping-Andersen nem kísérletezik ezen országok tipologizálásával. Mindössze annyit állít, hogy Közép-Kelet Európa egy tágan értelmezett liberális utat jár, mely a társadalombiztosítás privatizálását, a társadalmi védőháló csökkentését, a célzott, jövedelemvizsgálathoz kötött juttatásrendszer felé való elmozdulást jelenti, és egyértelmű piacbarát elfogultságot mutat a munkaerőpiac szabályozása terén (Esping-Andersen 1996). Úgy tűnik tehát, hogy az egyes országok intézményes berendezkedésének átfogó értékelésére egy későbbi időpontban kerülhet inkább sor.

A társadalmi kirekesztés elleni harc európai szintű politikájának egyik kulcseleme a munkaerő-piaci részvétel serkentése, azaz az alapfeltevés az, hogy a munka segíti a társadalmi integrálódást, a szegénységből való kiemelkedést. Emellett fontos gazdasági hatékonysági érvek is szólnak a foglalkoztatottság növelése mellett, ami egyben a versenyképesség növelésének egyik eszköze is. A foglalkoztatottság szintje és a szegénységi ráta közötti összefüggés azonban nem egyszerű. A magas foglalkoztatás általában csökkenti a szegénységet, hiszen ez azt is jelenti, hogy sokaknak van munkabére. A munkabérek azonban lehetnek olyan alacsonyok és olyan egyenlőtlen eloszlásúak is, hogy sokakat mégsem emelnek ki a szegénységből. Másrészt a kiterjedt szociális juttatások – elsősorban az olyan segélyek, melyeket a munkába álló elveszít, akár a munkába állás ténye akár egy bizonyos jövedelemküszöb meghaladása folytán – gátolhatják a munkába állást is.⁵ E hatások eredője az adott állam intézményes berendezkedésétől függ.

8. ábra. A foglalkoztatottság szintje és a szegénységi ráta összefüggése

Forrás: EU-SILC 2006 (szegénységi ráta), illetve Eurostat NewCronos adatbázis (foglalkoztatottság)

⁵ A magyarországi helyzetről kitűnő elemzést kínál a 2007. évi *Munkaerő-piaci Tükör Jóléti ellátások és munkakínálat* című fejezete (Fazekas–Cseres-Gergely–Scharle szerk. 2007).

Általánosságban azt láthatjuk, hogy a skandináv államokat magas foglalkoztatottság és alacsony szegénység jellemzi (8. ábra). Hasonlóképpen van ez a korporatista államok esetén, bár itt átlagosan alacsonyabb a foglalkoztatottság szintje. A liberális jóléti államokban a foglalkoztatottság szintje magas, de a szegénység lehet átlag alatti (Egyesült Királyság) vagy átlag feletti (Írország). A mediterrán államok többségét egyaránt sújtja magas szegénység és alacsony foglalkoztatottság. Kivétel Portugália, ahol a szegénység ugyan viszonylag magas (19%), de 68%-os foglalkoztatási rátája meghaladja az EU-25 64%-os átlagát. Magyarország az Európai Unió egyik legalacsonyabb foglalkoztatási rátával rendelkező országa: a munkaképes korú népességnek csupán 57%-a foglalkoztatott. Ennél egyedül Lengyelország rendelkezik kedvezőtlenebb adattal. A legális foglalkoztatottság növelése Magyarországon tehát kiemelkedő gazdaság- és szociálpolitikai feladatnak tekinthető.

5. Összefoglalás

Az Európai Unió országaiban a szegénységi ráta 10% és 23% között szóródik, azaz az egyes országok népességén belül ennyi embernek van a nemzeti mediánjövedelem 60%-át el nem érő ekvivalens jövedelme. Alacsony szegénység jellemzi a skandináv országokat és az ún. konzervatív-korporatista államokat (Németország, Ausztria), valamint a volt szocialista országok közül Csehországot, Szlovákiát, Szlovéniát. A skála másik végén állnak magas szegénységi kockázattal a mediterrán és balti államok. Magyarország 16%-os szegénységi rátája az EU-átlaggal egyenlő.

Spanyolországban, Görögországban és Olaszországban a szegénységi kockázat országon belüli területi különbsége 3,5-4-szeres. Ezek az országok egyben azok is, ahol a szegénységi ráta országos szinten is magas európai összehasonlításban. A másik országcsoportban, Ausztriában, Németországban, Finnországban és Franciaországban relatíve alacsony a szegénységi ráták közötti regionális különbség. Magyarország keleti országrészében háromszor annyi a szegények száma, mint a Budapestet is magába foglaló Közép-Magyarországon.

Az egyszemélyes háztartások körében a szegénység meghaladja a 40%-ot Szlovéniában, Cipruson, Észtországban, Írországban, és Lettországban. Az egyedülálló szülők szegénységi rátája az itt vizsgált 26 európai állam többségében eléri, vagy meghaladja a 30%-ot. Magyarországon az egyedülálló szülők 39%-a él szegénységben.

A háztartástípusok közül emellett a három- vagy többgyermekesek is veszélyeztetettek. Magyarországon, csakúgy mint Olaszországban, Portugá-

liában, Spanyolországban, Görögországban, valamint Lengyelországban, Lettországon és Litvániában legalább minden harmadik három- vagy többgyermekes háztartásban élő ember szegénynek tekinthető.

A munkanélküliség azokban az országokban jelenti a legmagasabb szegénységi kockázatot, ahol a piaci alapú ideológia szerepe fontos, azaz a liberális jóléti rezsimbe tartozó Egyesült Királyság (46%) és Írország (61%) esetén, valamint a balti államokban (52–71%). Magas továbbá a munka nélkül maradt háztartások szegénységi rátája a mediterrán államokban is: Cipruson, Spanyolországban, Olaszországban és Portugáliában (39–50%).

Ellentétben a legtöbb európai országgal, Magyarországon a bevándorlók között átlagosan *alacsonyabb* a szegénység, mint az teljes népesség körében. Figyelemre méltó azonban, hogy a legtöbb országban lényegesen kedvezőbb helyzetben vannak azok, akik az Európai Unió más országából érkeztek, mint akik az EU-n kívülről.

Az abszolút szegénység európai mutatója elsősorban a volt szocialista országok alacsonyabb jövedelemszintjével van összefüggésben. A napi 5 euró jövedelemküszöb használata esetén a szegénység mértéke Magyarországon, Szlovákiában és Észtországban 8–11% közötti, Lengyelországban 18%, Lettországon és Litvániában pedig eléri a 30%-ot.

Az eredmények értelmezéséhez, az országok közötti különbségek megértéséhez hasznos fogalmi keretet kínálhat a jóléti rezsimek tipológiája, melyet a tanulmány végén ismertettünk. Magyarországon a szegénység mértéke az EU-27 szintjén áll (16%), így alacsonyabb, mint a mediterrán államokban, de magasabb, mint a szociáldemokrata vagy korporatista rendszerekben. A foglalkoztatási ráta (57%) ugyanakkor az egyik legalacsonyabb a vizsgált országok között, ez alatta marad még a „tradicionális” családdal rendelkező mediterrán országokban megfigyelhető szintnek is.

IRODALOM

- Benedek D. – Lelkes O. 2006: A magyarországi jövedelemelosztás és egy egykulcsos adóreform vizsgálata mikroszimulációs modellel. *Közgazdasági Szemle*, 53. évf. 7–8. sz., 604–623. p.
- Boarini, R. – A. Rohansson. – M. M. D’Ercole 2006: *Alternative measures of well-being*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, no. 33, Paris: OECD.
- EC 2002: Decision no 50/2002/EC of the European Parliament and of the Council of 7 December 2001 establishing a programme of Community action to encourage cooperation between Member States to combat social exclusion. *Official Journal of the European Communities*, European Council. 12. 01. 2002: 1–7. p.
- Esping-Andersen, G. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity.
- Esping-Andersen, G. ed. 1996: *Welfare states in transition: national adaptations in global economies*. United Nations. Research Institute for Social Development. London: Sage.

- Fazekas K. – Cseres-Gergely Z. – Scharle Á. szerk. 2007: Munkaerő-piaci Tükör, 2007. Budapest: MTA KTI – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány.
- Ferrera, M. 1996: The southern model of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, no. 1, 17–37. p.
- Goodin, R. E. – B. Headey – R. Muffels – H.-J. Dirven 1999: *The real worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lelkes O. 2003: A pénz boldogít? A jövedelem és hasznosság kapcsolatának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*, 50. évf. (május), 383–405. p.
- Medgyesi M. 2004: *Millenniumi Fejlesztési Célok. A szegénység és a társadalmi kirekesztés csökkentése: Magyarország*. Bratislava: UNDP.
- Pashardes, P. 2003: *Poverty and social exclusion in Cyprus*. Economic Policy Papers, no. 07–03. Nikosia: University of Cyprus, Economics Research Centre.
- Ravallion, M. 2008: Which poverty line? A response to Reddy. One pager. *International Poverty Centre* 53.
- Tóth I. Gy. 2005: *Jövedelemeloszlás. A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig*. Budapest: Századvég Kiadó – Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság.
- UNDP 2004: *Millennium development goals. Reducing poverty and social exclusion*. Hungary, Slovenia, Slovak Republic, Czech Republic. Bratislava: UNDP.

Függelék

F1. táblázat. Szegénységi ráták, a szegények becsült száma az EU-tagországokban, 2005

Országok	Szegénységi ráta (%)	A szegények száma (becslés, fő)	Minta-elemszám (N)
Ausztria (AT)	12,6	1 027 080	14 883
Belgium (BE)	14,6	1 523 306	14 292
Ciprus (CY)	15,8	120 061	11 069
Csehország (CZ)	9,8	995 565	17 830
Dánia (DK)	11,8	627 893	14 549
Egyesült Királyság (UK)	19,3	10 997 245	22 542
Észtország (EE)	18,3	242 737	15 741
Finnország (FI)	12,5	649 860	28 039
Franciaország (FR)	12,9	7 611 270	24 726
Görögország (GR)	20,6	2 203 283	15 112
Hollandia (NL)	9,9	1 605 816	23 092
Írország (IE)	18,5	785 814	14 634
Izland (IS)	9,7	27 306	8 563
Lengyelország (PL)	19,1	7 052 364	44 157
Lettország (LV)	23,2	516 441	10 892
Litvánia (LT)	20,0	677 886	12 134
Luxemburg (LU)	14,0	63 283	10 242
Magyarország (HU)	15,9	1 581 476	19 902
Németország (DE)	12,7	10 371 164	31 717
Norvégia (NO)	11,1	505 494	15 178
Olaszország (IT)	19,6	11 548 666	54 512
Portugália (PT)	18,5	1 947 394	12 042
Spanyolország (ES)	19,9	8 535 594	34 183
Svédország (SE)	12,2	1 114 113	17 043
Szlovákia (SK)	11,7	627 600	15 138
Szlovénia (SI)	11,7	234 218	31 276

Forrás: EU-SILC 2006